

L'IMPACTE DE LA TERCERA GUERRA CARLINA A TERRASSA

Enric Sanllehí i Bitrià

La present recerca pretén ser una aportació primerenca a l'estudi del desenvolupament de la Tercera Guerra Carlina a Terrassa. Responent a la crida feta per prestigiosos especialistes en el tema, com per exemple Robert Vallverdú i Martí, s'intenta omplir el buit historiogràfic que representa la manca de monografies locals sobre el tema.

L'objectiu d'aquest article és donar a conèixer quins van ser els fets que van marcar el desenvolupament de la Tercera Guerra Carlina a la nostra ciutat, quines conseqüències econòmiques va tenir i quin va ser el paper desenvolupat per les autoritats civils i militars en la repressió del carlisme o d'altres moviments populars de l'època. En definitiva, es tracta d'una aproximació per establir quin impacte va tenir a Terrassa un conflicte que durant tres anys (1872-1875) es va estendre per tot Catalunya. Aquest caràcter d'aproximació primerenca que hem esmentat és conseqüència de la utilització d'unes fonts relativament restringides,¹ que fan referència gairebé exclusivament a temes militars i d'intendència i, per tant, només permet d'apuntar unes mínimes conclusions sobre l'impacte econòmic i social, que posteriors estudis locals haurien de completar.

Principals actuacions dels carlins a Terrassa i a la seva àrea d'influència

Principals partides carlines que actuen a la zona i els seus caps

Les partides carlines que actuen a la zona tenen com a característica el nombre reduït dels seus membres, amb la finalitat d'aprofitar el seu coneixement del terreny i la seva mobilitat per escapar de les forces de l'ordre. En un principi es detecten dos tipus de partides: les que tenen com a base natural les muntanyes que separen el Vallès de la comarca del Bages (Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac, els cingles de Gallifa, etc.), de reduït nombre i que es dedica a hostilitzar les petites poblacions, efectuant baixades al pla i evitant l'enfrontament directe amb l'exèrcit o milícies, i les de contingents més nombrosos, que, al comandament de personatges com Miret, Castells o Savalls, recorren el Principat i són reforçades ocasionalment per les partides «locals» citades anteriorment. El nombre de components de les partides citades a la documentació oscil·la entre els deu o vint integrants i els dos mil —aquest darrer nombre era excepcional; era molt més freqüent que les partides fossin d'alguns centenars d'homes. Els caps de les partides citats són els següents:

Muixí, P. Planas, Pujol, Guiu, Savalls, Castells, Josepet, Viladelprat, Tristany, Miret, Mora, Prades, Galceran, *Nas ratat* i *Punxeta*.

Objectius i mètodes de pressió

Els objectius dels carlins eren hostilitzar les forces de l'ordre i les poblacions fidels al govern, dificultar les comunicacions entre aquestes, imposar la seva legalitat a les poblacions, recaptar fons per al seu manteniment, etc.

Els mètodes utilitzats depenien de la pròpia capacitat, de l'objectiu a aconseguir i de la força que l'estigués defensant, motius pels quals eren molt variats. Es documenten tota mena d'exemples:

– Amb la finalitat de dificultar les comunicacions es tallen els fils del telègraf (04-01-1874) o bé es cremen estacions i trens.

– Les partides rebels intenten imposar la seva legalitat en les petites poblacions indefenses: per exemple, obligant a l'ús dels segells carlins, sota pena de confiscar la correspondència (Rubí, 11-05-1874). Aquesta exigència dóna lloc a situacions com la produïda a Vacarisses, on la Ronda Volant va detenir l'estanquer del poble, per possessió de segells carlins (05-05-1874).

– Per obstaculitzar les reclutes es dediquen, com ja s'ha esmentat, a entorpir-ne els sortejos, sota amenaces, però també destruint la documentació corresponent quan assalten ajuntaments. En ocasions es destrueix tot allò que tingui a veure amb la legalitat vigent: es cremen llibres del Registre Civil a Viladecavalls (23-05-1874); es destrueixen llibres del Registre Civil, actes, batejos, llistes i documents dels mossos de la reserva a Rubí (06-08-1874) i el mateix dia, a Castellbisbal, es cremen documents de l'Ajuntament i llistes dels mossos de la reserva; a més, es trenca la pedra de la Constitució.

– Les partides també intenten minar la moral de l'exèrcit a base de fer córrer rumors o fins i tot fent ús del suborn, com se n'informa el 22-06-1874.

A part de les accions pròpiament militars o de mòbil polític ja citades, la que semblava la finalitat principal de les partides és el cobrament de les contribucions, ja que en depenia la seva viabilitat. Es tracta d'una mena de xantatge, mitjançant el qual es deixava en pau les poblacions que el feien efectiu i l'acord es revestia d'una aparença de legalitat. Per fer efectiu el cobrament s'utilitzaven diversos mètodes. El més simple era el de l'assalt, però també recorrien al bloqueig i al segrestament de personatges significatius, que havien de pagar per quedar lliures o comprometre la seva localitat que ho fes. De totes aquestes actuacions n'hi ha constància i exemples a Terrassa.

– El mètode de l'assalt s'enregistra als fets del 22 de juliol, quan s'emporten de l'Ajuntament de Terrassa la quantitat de 600 pessetes. A Castellbisbal, el 06-08-1874 se n'emporten 2.620 pessetes, i a Rubí la partida del Muixí

s'emporta l'alcalde i quatre propietaris «de gira» per la comarca fins que són alliberats (del 13 al 20 de desembre del 1874).

– Es dona el cas de l'intent de bloqueig de les ciutats de Sabadell i Terrassa fins que no paguessin la contribució corresponent. El 20-12-1873 s'ordena, des de Gallifa, la publicitat del decret de bloqueig de Terrassa i Sabadell. L'efectivitat del bloqueig es pot posar en dubte, arran de les dades que es conserven. No es fa cap esment del bloqueig als documents de la Comandància Militar, ni tampoc al llibre d'actes de l'Ajuntament. Únicament se'n fa referència al Diari d'Operacions de la Companyia Mobilitzada, en el qual es diu que surten a patrullar sense novetat fins al dia 4 de gener del 1875, en què s'anota que els carlins han trencat els fils del telègraf. A partir de llavors, la revolta cantonalista desvia tota l'atenció i el bloqueig no es menciona més. Aquest exemple serveix per posar en dubte la capacitat de l'exèrcit carlí per dur a terme les seves amenaces, almenys en el cas que es dirigissin a poblacions importants, amb esperit liberal i relativament ben protegides.

– Finalment, val la pena d'esmentar el mètode del segrestament o la retenció d'ostatges i il·lustrar-lo amb alguns exemples sonats. Ja s'ha comentat el segrestament del batlle de Rubí i de quatre propietaris, que van ser alliberats després d'acompanyar la partida del Muixí pel Vallès. S'hi ha d'afegir que van declarar a les autoritats haver estat posats en llibertat incondicionalment (02-12-1874). Es mencionen altres segrestos: el batlle d'Ullastrell i el secretari de Viladecavalls (21-10-1873); cinc ostatges a Ullastrell (22-10-1874); dos ostatges a Sant Pere, l'octubre del 1874, i els batlles de Matadepera i de Viladecavalls, l'abril del 1875. La majoria dels quals acabà feliçment. Les mesures preses per les autoritats per contrarestrat aquestes accions consistien a empresonar el mateix nombre de persones que les retingudes pels carlins, escollides entre aquelles de la població que hi simpatitzessin. I, en el cas que per alliberar-se haguessin hagut de pagar, es feia pagar la mateixa quantitat als filocarlins empresonats. Per portar a terme aquestes mesures, les autoritats necessitaven saber el nombre de persones procarlines de cada població, cosa que aconseguien demanant informes als batlles. En un d'aquests casos el batlle de Terrassa, a petició de la Comandància Militar, li contesta que demanarà informació a «4 ó 5 sujetos de la localidad conoedores e imparciales». S'adjunta a la nota una relació de persones reconegudes dins el partit carlí. Hi apareixen onze individus de Terrassa, un de Sant Pere, un de Matadepera i vuit de Sant Llorenç Savall. En destaquen alguns amos de masies, com ara can Carbonell, can Torrella, can Roca, etc. En el cas que no es trobessin suficients procarlins en una localitat, es podia recórrer als parents de guerrillers carlins o a simpatitzants d'altres localitats.

S'ha de mencionar que la tàctica dels carlins d'oposar-se amb tots els mitjans al govern legalment constituït va arribar a l'extrem d'acceptar aliar-se amb els seus enemics republicans. Havien anat junts, ocasionalment, als comicis electorals, però amb la fi de la Primera República i l'inici de la Restauració borbònica, que no interessava ni els uns ni els altres, la seva aliança es fa més estreta i es formen partides mixtes, que a la documentació es denominen carlo-republicans o carlofederal. La unió d'aquests dos antagonistes ens pot donar una idea de la creixent debilitat que manifesten davant la pressió de l'exèrcit. S'enregistren a la zona diverses notícies de la seva actuació: el diari de la Companyia Mobilitzada recull diversos intents per atrapar alguna d'aquestes partides mixtes: a Sant Cugat, el 20-03-1874; a l'Obac, el 27-07-1875; a Rubí, el 27 i el 31-08-1875, etc.; des de Castellbisbal també s'informa que la partida republicana del *Noi de Badalona* s'havia presentat a la població amb l'encàrrec de recollir quintos per ordre de R. Tristany, acreditant-ho amb un ofici idèntic al que feien servir els carlins (12-03-1874).

La Terrassa de la fi del segle XIX: confluència del carrer del Nord amb el carrer de Sant Leopold, vers 1898. Fotografia: Adrià Torija. Procedència: Antoni Alegre de Sagrera/Arxiu Tobella.

Els fets del 22 de juliol de 1872

L'assalt a la ciutat per part d'una partida carlina el 22 de juliol, tot i ser un episodi relativament freqüent en el *modus operandi* carlí, constitueix un capítol singular. Les raons que el fan molt significatiu són múltiples: es tracta de l'única

acció que directament es fa sobre la ciutat en tot el conflicte; va tenir repercussions polítiques importants, i, tot seguit, la ciutat es va defensar i es va convertir en un important punt anticarlí. A més, existeixen diverses versions dels fets, no necessàriament coincidents i condicionades per la intencionalitat dels atacants i dels defensors.

Els fets, en resum, van ser els següents: una partida dirigida per Joan Castells va fer parar el tren a Viladecavalls i hi van pujar tots els homes, en un nombre aproximat de cinc-cents. Una vegada arribats a Terrassa, es dirigeixen en dos grups i sense fer soroll cap a l'Ajuntament. Pel camí són descoberts i comença el tiroteig entre uns i altres; tot i això, els carlins prenen l'Ajuntament per assalt. El tinent d'alcalde Jaume Jover, acompanyat de Valentí Alagorda, va intentar d'entrar-hi, però el primer va morir en l'intent i el segon va resultar ferit de gravetat. L'assetjament dels habitants de la vila des de terrats i finestres va obligar els carlins a retirar-se, però malgrat tot havien perdut set homes.

La versió oficial dels fets queda recollida al copiador d'oficis de l'Ajuntament, en el qual l'alcalde dóna una detallada descripció dels fets. Al llibre d'actes es recull, en la sessió extraordinària realitzada el dia 23, un breu relat dels fets: entrada dels carlins a la ciutat, assalt de l'Ajuntament, d'on es van emportar 600 pessetes, després de destruir alguns papers de la secretaria i el retrat del rei. Són desallotjats pels *Voluntaris de la Llibertat*, principalment. Se cita la baixa de Jaume Jover, en voler entrar a l'Ajuntament acompanyat de només dos homes quan hi havia a dins almenys cinquanta carlins. Per acabar, es procedeix a la substitució del difunt.

A banda d'aquesta versió oficial, hi ha tres altres relats que parlen dels mateixos fets. Són els escrits per Héber, Josep Soler i Palet i Jacint Elias.² Els dos primers mostren una clara tendència a favor dels assaltants carlins, tot donant la culpa del tiroteig i de les morts a la intransigència dels defensors de la ciutat. D'altra banda, el relat de Jacint Elias és molt més ric en detalls, alhora que escabrós i divertit, i menys tendencios. En el que sí que coincideixen tots tres és en el fet d'assenyalar que, de sota mà, les autoritats de la vila es van entendre amb els carlins i els van pagar la contribució; per això Terrassa no va ser atacada en cap altre moment. Evidentment, aquest extrem no és esmentat a la documentació estudiada; l'única referència que se'n té prové d'aquests relats de testimonis directes o indirectes, sobretot carlins.

Les conseqüències polítiques de l'atac es poden resumir en el fet que la mort de Jaume Jover «va proporcionar als monàrquics un màrtir i un mite per a justificar la solidaritat liberal», en paraules de J. M. Benaul.³ Va reforçar el govern municipal, convertit als ulls del poble en heroic defensor de la vila, i va posar difícil als federalistes la tasca d'erosionar el govern. Potser per això, a les versions oficials s'emfasitza l'acció heroica dels defensors de la ciutat.

L'impacte econòmic de la guerra

Obres de fortificació i mesures per a la vigilància

L'amenaça que representava per a la ciutat l'existència de tropes carlines movent-se amb llibertat pel Vallès es faria evident arran dels fets del 22 de juliol de 1872. Una de les conseqüències d'aquests fets serà l'adopció de mesures i disposicions més serioses per fer front a aquesta amenaça. Seran, però, nombrosos els obstacles amb què s'entrebancaran per arribar a ser plenament efectives: la descoordinació entre autoritats de diferent color polític, els feixucs tràmits burocràtics necessaris per tramitar les peticions i obtenir-ne resposta i, per damunt de tot, la crònica falta de mitjans econòmics, tant de les autoritats locals com de les instàncies de govern superiors encarregades de proporcionar-los. De tot plegat en tenim exemples que, per una banda, reflecteixen les contínues queixes per falta de mitjans humans i materials expressades per les instàncies inferiors, que no es cansaven de demanar més recursos, i, per l'altra, mostren una voluntat de controlar minuciosament la destinació i l'ús d'allò concedit, particularment si es tractava d'armes i municions.

Per conèixer les obres de fortificació de la ciutat, en tenim una relació feta per oficials del Cos d'Enginyers, a propòsit de la importància estratègica de la ciutat, datada del maig del 1875. Es tracta d'un informe que recull totes les fortificacions que hi ha en un moment crític, però ja final del conflicte: es concreten en l'existència de tàpies en tot el recinte, defensades per obres de fortificació adossades; en una segona línia de defensa, amb alguns punts fortificats, i en el fet que les obres de fortificació es van fer en tres fases successives (agost del 1872, abril del 1874 i maig del 1875). Segons l'informe, les obres de fortificació serien: un tambor de maons a l'església parroquial i al convent; tàpies a la presó, al teatre i a l'hospital, i espitlleres a les finestres; tambors volats en alguns carrers i tàpies en altres, amb la presència de dues torres als extrems (o sigui, al carrers de Topete i de la Rutlla). Per acabar, s'informa que la guarnició consisteix en la Companyia Mobilitzada (uns cent membres) i dos batallons de la Milícia Nacional.

Hi ha altres documents que completen aquesta informació. En un informe de la Comandància Militar del 24 d'octubre de 1874 s'esmenten les entrades i sortides de la ciutat: portal de Sant Roc, la Rasa, carrers de Sant Llorenç, del Mas Adei i de Sant Pere; l'existència de barricades als carrers del Nord i de Topete, i que en tots aquests punts hi ha guàrdies i petites guarnicions. La construcció i el manteniment d'aquesta estructura defensiva posa de manifest la precarietat de recursos de l'Ajuntament, corroborada per la Comandància Militar. Així mateix, la repetida difusió de les disposicions que obligaven els propietaris a tapiar les portes posteriors de les cases que s'encaraven a l'exterior

de la ciutat és una mostra del grau d'incompliment d'aquestes disposicions (05-03-1874, 27-02-1875 i 12-06-1875).

A banda d'aquestes mesures de fortificació, es prenen disposicions restringint la circulació: tancament, ordenat per la Comandància, dels establiments després del toc de retreta i prohibició de sortir després del toc de silenci; ban de l'Ajuntament que prohibeix la circulació des de dos quarts d'onze fins a les cinc de la matinada, etc.

Per efectuar la vigilància de Terrassa i el seu partit judicial es disposava de dos instruments essencials, dirigits des de la Comandància Militar: la Milícia Nacional i la Companyia Mobilitzada (o *Ronda Volant*).

Relación de los nombres, reconocidamente
Carlitas de este cantón Militar, según informes
tomados de sus vecinos bien enterados acerca de
particularidad e imparcialidad.

Salvador Mallofrí - Juan ^{ca} Pallaut (a) Salach Ignacio Nides y Nosa Salvador Julià Felix Gorina Jose Font (a) Vidrià Juan ^{ca} Selles y Anon Joaquín Blanch Agustín de José Plans José Guitart	} Residentes en Terrassa.	
Juanas Colomer Dona de la casa de suyo llamada Casa Castell		} Residentes en San Pedro.

Relació dels carlins que es coneixien oficialment al cantó militar de Terrassa, enviada per l'alcaldia de Terrassa al comandant militar de la mateixa vila. 11 de març de 1875. AHCT. Ajuntament de Terrassa. Documents històrics 1875.

La Milícia Nacional era sota el control de l'alcalde, tot i que era el comandant militar qui també en dirigia les actuacions. Es tractava d'un cos sufragat pel consistori. En principi, realitzava tasques de vigilància dins la ciutat, tot i que també se'n reclamava la presència a fora, per tal d'ajudar algun cos de l'exèrcit en campanya. La Milícia s'organitzava en dos batallons, integrats per un nombre variable de mobilitzats que, a les relacions documentals estudiades, varia entre un mínim de 68 i un màxim de 98 combatents mobilitzats per batalló, tot i que les variacions de nombre són contínues. També s'hi esmenta el sou cobrat i els dies de servei realitzats.⁴

La mobilització no estava exempta de problemes de caire disciplinari, com quan l'alcalde demana al comandant militar que persegueixi qui es negava a prestar els serveis quan li tocava. La negativa es podia castigar amb una multa, i amb l'empresonament si aquesta no es pagava. Per altra banda, hi havia el problema de fer compatible aquest sistema, que implicava molts treballadors, amb l'activitat industrial pròpia de la ciutat. Un exemple n'és la proposta de l'alcalde (31 de juliol del 1875) d'organitzar els torns de manera que fossin redimibles en diners; d'aquesta manera no s'impedia treballar a qui ho volgués i també amb els diners recaptats es podia pagar una força permanent. Aquesta dada ens pot donar una bona mesura de l'impacte econòmic de la guerra en l'economia terrassenca.

El segon instrument de què disposava la Comandància Militar era la Companyia Mobilitzada o Ronda Volant. L'anàlisi de l'únic volum del Diari d'operacions de la Companyia Mobilitzada de Terrassa ens permet conèixer la seva activitat diària des de la data de la seva creació, l'1 de novembre del 1873, fins al 21 d'octubre del 1875. L'esmentat cos complementava les funcions de la Milícia, ja que la principal característica del primer n'era la mobilitat, i responia a la necessitat de fer front a les accions de les partides carlines que tenien com a objectiu poblacions de l'entorn petites i indefenses. L'origen de la creació d'aquest cos es pot remuntar, d'una banda, a una disposició del 12 de maig del 1873, per la qual el coronel en cap de l'Estat Major ordenava la formació de companyies de vuitanta a cent homes, a fi de perseguir «aduaneros y malhechores», i, de l'altra, a la reiteració (el dia 27 de maig del 1873) que feia el capità general a l'alcalde perquè formés companyies de voluntaris. Aquest cos, en la pràctica, substituïa els *Voluntaris de la Llibertat*, que deixen d'esmentar-se a la documentació a partir d'aleshores, tot i que en cap moment no es mencionava explícitament que els substituïen. El nombre dels efectius d'aquest cos era variable: a les relacions estudiades (n'hi ha sobretot del 1874), oscil·lava entre un mínim de cinquanta membres i un màxim de 219.⁴ Durant el mes d'octubre del 1874 s'apliquen les disposicions de la superioritat, que

transformaven la Companyia Mobilitzada en *Ronda Volant*, encara que no s'aprecien ni variacions en la seva activitat ni en el nombre de components. La principal funció de la Ronda era combatre els atacs carlins i va protagonitzar enfrontaments diversos: el 31 de gener del 1874 s'enfronten a una partida a Castellar; al febrer del mateix any, foragiten una partida que havia atacat Rubí, i al juliol rebutgen l'atac de la partida de Miret (de dos mil vuit-cents homes), que intentava emparar-se de la contribució cobrada per la Ronda (2.700 duros) a Sant Llorenç Savall. A banda d'aquests enfrontaments, la Ronda també s'ocupava d'altres tasques: protecció de les línies de comunicacions, construcció de barricades, escorta de combois, detenció de lladres comuns, guàrdies, acompanyament de les columnes de l'exèrcit en les seves ofensives, etc. També la trobem efectuant serveis a les autoritats, com ara desplaçar-se als pobles amenaçats pels carlins que no podien cobrar la contribució (per exemple, a Castellbisbal, el març del 1874) o fer els sortejos de quintes i enviar els reservistes per a la seva incorporació a files (a Ullastrell, el maig del 1874). Els carlins no eren els únics que amenaçaven la seguretat pública: durant la revolta cantonalista, la Ronda reprimia qualsevol intent d'alterar l'ordre establert: es queden a Terrassa per controlar qualsevol alteració de l'ordre (al gener del 1874) i van a Castellbisbal i a Rubí per prendre els seus alcaldes rebels. També perseguien les partides republicanes o carlo-republicanes que proliferaven amb la fi de la I República. En definitiva, la Ronda esdevé un eficaç instrument repressor i mantenidor de l'ordre establert en mans del comandant militar, complint fidelment les seves ordres. Això no impedia que es queixessin contínuament per la falta de recursos humans o materials, ni que fracassessin en moltes accions, pel fet d'arribar tard o d'equivocar-se d'objectius (per exemple, confonen els voluntaris de Sabadell amb una partida carlina i els fan dos ferits, el desembre del 1873).

La presència de l'exèrcit

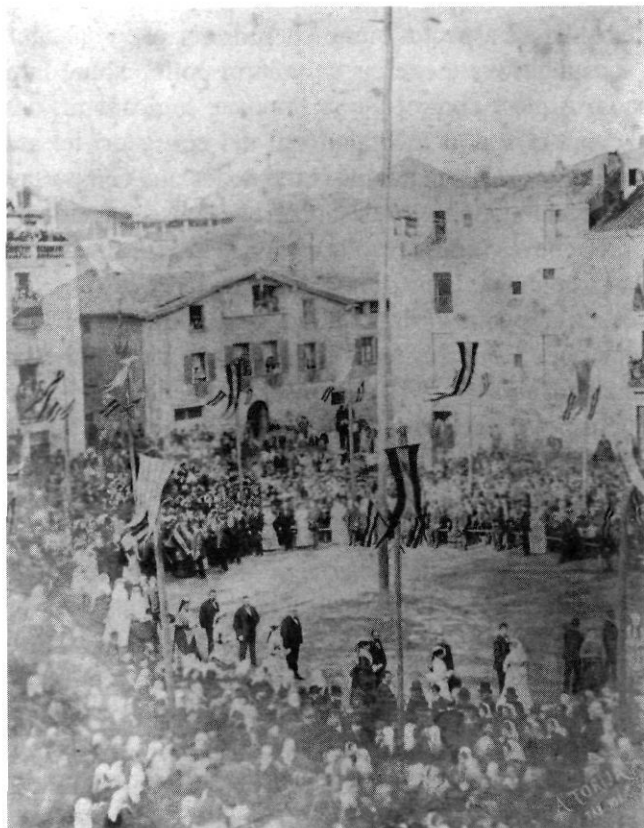
Pràcticament durant tot el conflicte s'enregistra la presència de tropes de l'exèrcit a Terrassa. Hi ha dades que registren la presència simultània de dos o més cossos i també el nombre d'efectius d'aquests. Només disposem de dades relativament exhaustives per a l'any 1874 i fan referència majoritàriament al període comprès entre juliol i desembre, encara que podien variar segons els regiments.⁵

Els cossos que apareixen en aquestes relacions d'estat de tropa són els següents: Regiment d'Infanteria de Bailèn; 8è Batalló Franc de Montserrat; Batalló de Voluntaris de la Creu Coberta; Regiment d'Extremadura; batallons de Caçadors de Catalunya, de Caçadors de Manila número 20, de Caçadors de

Bèjar número 17, de Caçadors de Tarifa i de Caçadors de Cuba; Regiment de Cavalleria de Tetuan, etc. El màxim nombre d'efectius durant aquest període, sumant tots els cossos, va ser d'uns cinc-cents homes. Aquesta presència relativament nombrosa comportava un problema d'allotjament i d'abastiments per a l'Ajuntament. L'impacte econòmic que representava ens el podem imaginar arran d'algunes dades. En tenim diversos exemples: l'alcaldia demana que els subministraments fets a les tropes en carbó (241 kg) i oli (5,48 l) durant el mes d'abril de 1875 fossin admesos com a pagament de la contribució; l'alcalde es veu obligat a demanar als ajuntaments veïns de Sant Pere i de Matadepera 50 quintars de palla i 100 sacs d'ordi, per tal de mantenir els animals de l'exèrcit; l'Ajuntament es veu obligat a concedir auxilis a tota força armada que els sol·liciti, fins que no pagui els repartiments fets per la Diputació. L'endeutament crònic de l'Ajuntament s'observa a través d'aquestes càrregues. Càrregues que, alhora, recauen sobre els contribuents més rics, com ho demostra l'exemple de la proposta que fa l'alcalde al comandant militar perquè es facin servir cases desocupades (els amos de les quals són a Barcelona) per tal d'atendre millor els caps de les tropes que siguin a Terrassa. El març del 1875 s'autoritza que aquestes cases allotgin tropes de l'exèrcit. El comandant militar, per fer front a l'increment d'usuaris de determinats serveis, proposa a l'Ajuntament l'ampliació de l'hospital i de la presó, però la resposta és que no hi ha fons per efectuar aquestes obres.

Uns altres efectes de la presència de les tropes tocaven més de prop la població: l'especulació al mercat davant l'arribada imminent de tropes; l'assalt d'horts i el robatori de fruita per part dels soldats, o la requisita de tots els cavalls de la vila. Aquests són sotmesos a un cens que dona com a resultat que hi ha 47 cavalls el 28 d'octubre del 1873, dels quals, després de ser revisats per un veterinari, se'n declaren 15 d'útils i 32 d'inútils.⁶ Aquestes dades ens donen una imatge prou clara de la precarietat de mitjans que tenia l'exèrcit regular, la qual s'intentava pal·liar amb les aportacions dels municipis que havien d'allotjar tropes. Evidentment, aquestes molèsties a la població i l'exacció permanent de recursos de tot tipus no afavorien la imatge de l'exèrcit, ans al contrari. Aquesta imatge negativa encara es veia més reforçada per les notícies que tenim i que fan referència a revoltes dels soldats, motins, baralles entre ells i moments de desmoralització. Els sortejos de les quintes i la crida a files dels mossos de la reserva sempre eren una font de problemes i de resistència. Sobretot als pobles del voltant de Terrassa, s'intentava evitar aquesta crida, tot adduint-hi amenaces dels carlins. Per això eren nombrosos els pròfugs (que, presumiblement, ingressaven a les partides carlines). La Ronda Volant era, en ocasions l'encarregada d'efectuar els sortejos i d'escortar els reservistes per evitar els

sabotejos carlins. Hi ha diverses relacions referides a poblacions com ara Rellinars, Olesa, Rubí o Castellbisbal, en què s'esmenta el nombre de reservistes cridats a files, el nombre de pròfugs, els mossos que no han redimit la reserva, etc. Tot plegat ens mostra l'escassa simpatia que despertava la crida a files i les resistències que representava.

Celebració de les Festes de la Pau, el 1876, al final de la Tercera Guerra Carlina. Fotografia: Adrià Torija. Procedència: Arxiu Tobella.

La Comandància Militar

La Comandància Militar era la instància encarregada de coordinar la defensa i la lluita contra els carlins. L'àmbit d'actuació d'aquesta instància militar comprenia Terrassa, Sant Pere, Matadepera, Viladecavalls, Ullastrell, Rubí, Vacarisses, Olesa de Montserrat, Rellinars, Castellbisbal i Sant Llorenç Savall.

Totes aquestes poblacions formaven el cantó militar de Terrassa. En moments anteriors a la guerra, el comandant era el mateix alcalde de la ciutat i manava la Milícia o els *Voluntaris de la Llibertat*, però en el moment del conflicte s'imposava des del Govern Militar un comandant de carrera. Entre les seves funcions també hi havia la de fer d'intermediari entre les tropes de l'exèrcit i l'alcalde, proposar i ordenar mesures per a la intendència de la tropa i dictar les disposicions pròpies d'un estat de guerra.

Deixant de banda els aspectes purament militars, el comandant transcendia el seu paper i es dedicava a exercir un control polític sobre la població que tenia assignada. Aquest control venia imposat, lògicament, des de la seva superioritat i tenia el suport incondicional del consistori terrassenc, que es mostrava submís a les seves peticions (excepte les que comportaven rascar-se l'escurada butxaca municipal). Aquest control es posa sobretot de manifest en una època de crisi com és la de la revolta cantonalista i les alteracions federalistes del final de la I República. L'instrument bàsic de repressió és la Ronda Volant, que ja s'ha descrit, seguint ordres de la Comandància. Durant el gener del 1874, l'activitat de la Ronda és frenètica, tot intentant reduir els efectes de la revolta cantonalista: els dies 10 i 11 es queda a la ciutat per reprimir qualsevol senyal de revolta; el 17 el comandant, l'alcalde i el jutge acorden tancar el Cercle Republicà Democràtic Federal; també és detingut l'alcalde de Rubí; el 24 són detinguts l'alcalde i els regidors de Castellbisbal, que no acceptaven la seva destitució per part del Govern Civil, etc.

El control sobre les instàncies de govern dels pobles i les societats obreres és exercit fèrriment des de la Comandància, a instàncies del Govern Militar, el qual li recomana de verificar que a les eleccions dels pobles hi surti escollida «gente de orden y prestigio». Fins i tot la Comandància s'extralimita en les seves funcions i és represa pel Govern Militar, quan nomena un nou Ajuntament a Vacarisses (atribució exclusiva del Govern Civil). El control sobre les organitzacions obreres s'exemplifica amb les ordres de tancament de les societats obreres de Rubí (Federació de Preparadors i Teixidors Mecànics de la Regió Espanyola, Societat d'Obrers Agricultors, Societat de Teixidors de Fil i Cotó i Ateneu Republicà i Federal), al juny del 1874, i les d'Olesa, la mateixa data, o bé l'amonestació feta als qui van al Casino Artesà de Terrassa i es dediquen a criticar i a fomentar la indisciplina, tot advertint-los que es limitin a passar-s'ho bé sense ficar-se en política.

El sometent

Respecte del sometent, cal dir que era una mesura excepcional que implicava la mobilització de tothom entre els 18 i els 60 anys, encara que normalment es

cobria una xifra concreta. Sovint l'ordre topava amb dificultats materials, com ara quan l'Ajuntament manifesta no poder armar 1.800 dels 2.500 convocats, ja que no té prou fons (1 de juny de 1873), i per les dificultats pròpies de l'escàs entusiasme amb què es rebia l'ordre a moltes poblacions, com ja s'ha esmentat. El més important dels sometents convocats és el del dia 18 de novembre del 1875, convocat a iniciativa del general Martínez Campos, per donar recolzament a les seves tropes en l'ofensiva final contra els carlins, que acabaria amb la seva resistència a Catalunya aquell mateix any.

L'impacte polític i social de la guerra

Els fets del 22 de juliol van reforçar els dirigents de la ciutat, que van resistir les vicissituds polítiques de l'època, com ara la proclamació de la I República, la seva dissolució i la consegüent Restauració alfonsina. L'Ajuntament monàrquic, encapçalat per Jaume Vallhonrat, el 13 de febrer del 1873 accepta la República i el 3 de juny del mateix any «acata y ve con satisfacción» la proclamació de la República Federal. La documentació esmentada no recull mostres de desacord respecte de les autoritats monàrquiques, la qual cosa demostra fins a quin punt la seva implantació era sòlida. Tot i així, la difícil però obligada convivència entre monàrquics i republicans per fer front als carlins no està exempta de rivalitats i mostres de descoordinació en la lluita. El cop d'estat de Pavía, al gener de 1874, alliberaria els monàrquics de qualsevol compromís amb els republicans. Cal afegir-hi que la continuada presència de cossos militars a la ciutat, a més de la tasca de control polític exercida des de la Comandància Militar, també podrien constituir uns importants factors explicatius de l'estabilitat que presenta el govern municipal durant tot el Sexenni Democràtic.

Pel que fa a l'impacte social de la guerra, només el podem suposar indirectament, a partir de l'empobriment resultant. Aquest impacte s'evidencia en la pèrdua d'hores de treball i en les dificultats en les comunicacions, que provoquen queixes amargues dels comerciants sotmesos al toc de queda. Sobre l'extracció social dels carlins, només es poden apuntar dades indirectes, encara que sembla que corresponia a una població majoritàriament rural. Així, en una llista que esmenta simpatitzants dels carlins hi apareixen els amos de diverses masies de l'entorn de Terrassa. En les escasses relacions que recullen els insurrectes presentats a indult, hi podem trobar algunes dades d'interès, per bé que són numèricament poc significatives. Podem esmentar-ne un origen majoritàriament rural (Artés, Talamanca, Monistrol, Castellbisbal, Castellarçol, Vic, etc.) i edats que oscil·len entre els 13 i 25 anys. Tot i que aquestes dades són poc significatives, sí que són coincidents amb les proporcionades per estudis

més exhaustius d'altres autors. És a dir, les partides estaven compostes d'individus procedents de l'entorn rural, pagesos majoritàriament, i joves, molts dels quals pròfugs i desertors de quintes i lleves. De tota manera, només un estudi més ampli i aprofundit podria confirmar aquestes conclusions i les que s'apunten en tot l'article.

NOTES

1. L'estudi s'ha fet buidant els fons de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa (AHCT), amb documents històrics municipals del segle XIX (anys 1859-1872, 1873-1874 i 1875), a més de la informació proporcionada pels llibres d'actes de l'Ajuntament dels anys 1869, 1874 i 1875, conservats a l'Arxiu Municipal Administratiu de Terrassa. Les altres fonts s'especifiquen a les notes següents.
2. Biblioteca Central de Terrassa: HÉBER. *Entrada del general Castells a Terrassa el 22 de juliol de 1872*; inclou el relat de Josep Soler i Palet, que de nen va viure els fets, publicat a la *Revista Catalana* el 31 de juliol de 1921; ELIAS, Jacint [1856-1943]. *La entrada de los carlistas en Tarrasa. Recuerdos de un anciano*. Manuscrit.
3. BENAUL, Josep Maria. «Industrialització i liberalisme 1808-1874». Dins: *Història de Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1987.
4. AHCT. Ajuntament de Terrassa. Cossos de seguretat. Cossos civils armats, 1872-1874.
5. AHCT. Ajuntament de Terrassa. Serveis militars. Lleves dels anys 1745 i 1772-1913.
6. AHCT. Ajuntament de Terrassa. Serveis militars. Béns de requisita militar.

BIBLIOGRAFIA

- Autors Diversos. *Aproximació a la història de Rubí*. Rubí: Ajuntament de Rubí, 1986.
- Autors Diversos. *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987.
- Autors Diversos. *Història de Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1987.
- BENAUL BERENGUER, J. M. «Política i consums. La revolució de 1868 a Terrassa». *Recerques* 17, 1985.
- CARRERAS I COSTAJUSSÀ, M. *Elements d'història de Sabadell*. Sabadell: Edicions de la Comissió Municipal de Cultura, 1932.
- RAGON, B. *Terrassa en el segle XIX*. Terrassa, 1947.
- ROMA, J. M. *Álbum histórico del carlismo*. 1935.
- VALLVERDÚ I MARTÍ, R. *El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- VENTALLÓ VINTRÓ, J. *Tarrasa antigua y moderna*. Terrassa, 1879.